

Piotr Kowolik

Wykorzystanie tekstu literackiego w edukacji komunikacyjno-drogowej uczniów klas I–III szkoły podstawowej

Nauczyciel i Szkoła 3 (48), 181-192

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr KOWOLIK

Górnśląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Kardynała Augusta Hlonda
w Mysłowicach

Wykorzystanie tekstu literackiego w edukacji komunikacyjno-drogowej uczniów klas I–III szkoły podstawowej

Słowa kluczowe

Droga, bezpieczeństwo ruchu drogowego, kultura w ruchu drogowym, wychowanie komunikacyjne, edukacja komunikacyjna, tekst literacki, wiersz, zagadka, opowiadanie, inscenizacja.

Streszczenie

Wykorzystanie tekstu literackiego w edukacji komunikacyjno-drogowej uczniów klas I–III szkoły podstawowej

Autor dokonał zdefiniowania podstawowych pojęć z zakresu edukacji komunikacyjno-drogowej. Omawia metody stosowane w realizacji programu wychowania komunikacyjnego, tj. przykładu osobistego nauczyciela, porozumienia społecznego, obserwacji i pokazu, instruktażu, pracy z piosenką, inscenizacji. Ponadto charakteryzuje środki dydaktyczne wykorzystywane w tym procesie.

Key words

Road, road safety, traffic culture, upbringing by communication, communication education, literary text, poem, riddle, story, staging.

Summary

The use of a literary text in communication and traffic education of students of grades I–III of an elementary school

The author defined the basic concepts of communication and traffic education. He describes the methods used in the implementation of the communication education programme, that is the example of a teacher, social agreement, observation and demonstration, providing instructions, work with a text and a song, staging. Furthermore, he describes the teaching measures used in this process.

Wprowadzenie

Znajomość obowiązujących przepisów ruchu drogowego oraz zasad prawidłowego zachowania w miejscach publicznych i kultury w kontaktach z innymi użytkownikami dróg to bardzo ważna umiejętność. Dzieci muszą wiedzieć, co im grozi na drogach i jak mogą tego uniknąć.

Często się zdarza, że w młodym wieku dzieci nie zdają sobie sprawy, jak niewiele potrzeba do tego, by szczęśliwe, pełne radości i atrakcji życie zmieniło się w walkę z bólem i cierpieniem, o powrót do pełnej sprawności fizycznej.

Cywilizacja wymusza w sposób nieuchronny coraz bardziej dynamiczny rozwój motoryzacji. Chętnie korzystamy z dobrodziejstw szybkiego przemieszczania się coraz nowocześniejszymi i piękniejszymi w swojej formie samochodami, motocyklami, motorowerami i rowerami. Liczba uczestników ruchu drogowego wśród dzieci lawinowo rośnie, a na drogach robi się coraz ciasniej.

Oprócz niezaprzeczalnych korzyści motoryzacji – niesie ona jednak różne zagrożenia – przede wszystkim w postaci często bardzo tragicznych wypadków drogowych, u podstaw których prawie zawsze można odnaleźć błąd człowieka.

W Polsce o bezpieczeństwie ruchu drogowego mówi się sporadycznie, na ogół przy okazji kolejnych „czarnych weekendów”, kiedy na drogach giną setki ludzi. Powtarzane są wówczas utarte frazesy o braku wyobraźni kierowców, nadmiernej skłonności do szybkiej jazdy, nadużywaniu alkoholu. Nikt nie zadaje sobie wtedy pytania, jakie są rzeczywiste przyczyny pogarszającego się systematycznie stanu bezpieczeństwa, dlatego tak wielu uczestników ruchu drogowego wykazuje się takim brakiem wyobraźni i umiejętności bezpiecznego poruszania się po drogach.

Bezpieczeństwo ruchu drogowego i kultury ruchu drogowego w programie zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej

Polskie drogi nie staną się bezpieczne, dopóki nasze społeczeństwo nie będzie właściwie przygotowane do bezpiecznego uczestnictwa w ruchu drogowym. To przygotowanie musi rozpocząć się od najmłodszych lat. O ile bowiem trudno zwalczać złe nawyki u dorosłych, o tyle łatwo wpoić dobre zasady dzieciom.

Aby dziecko stało się dobrym użytkownikiem drogi – pod tym pojęciem rozumiemy „wydzielony pas terenu składający się z jezdni, pobocza, chodnika, drogi dla pieszych lub drogi dla rowerów, łącznie z torowiskiem pojazdów szynowych znajdujących się w obrębie tego pasa, przeznaczony do ruchu lub postoju pojazdów, ruchu pieszych, jazdy wierzchem lub pędzenia zwierząt”¹ – już w początkach nauki szkolnej powinno nauczyć się rozpoznawać niebezpieczeństwa czyhające na drodze.

Bezpieczeństwo ruchu drogowego stanowi kompleks zagadnień związanych z niczym niezagrożonym uczestnictwem dzieci jako pieszych w ruchu drogowym, a przede wszystkim z profilaktyką związaną z ich uczestnictwem w ruchu drogowym (poruszaniem się lub kierowanie pojazdem po drodze, a także znajdowaniem się w lub na pojeździe znajdującym się na drodze)².

Natomiast przez **kulturę w ruchu drogowym** w odniesieniu do uczniów klas początkowych jako pieszych rozumiemy ich umiejętne zachowanie się, utrzymanie czystości na drodze, a także w środkach komunikacji publicznej i pry-

¹ J. Frątczak, M. Rona, *Rowerem bezpiecznie*, Bydgoszcz 2009, s. 11.

² E. Frątczak, J. Frątczak, *Edukacja komunikacyjno-drogowa dzieci w wieku przedszkolnym*, Bydgoszcz 2009, s. 8.

watnej oraz poszanowanie i ochronę urządzeń, znaków i sygnałów drogowych, a także pojazdów przejeżdżających po drodze i z których korzystają jako pasażerowie³.

Dziecko to także przyszły kierowca, najpierw jeździ na rowerze, potem na motorowerze lub motocyklu, a po pewnym czasie przesiądzie się do swojego pierwszego samochodu. Powinno zatem zrozumieć, że prowadzenie pojazdu to nie tylko rozrywka i przyjemność, ale przede wszystkim czynność, która wymaga rozsądku i ogromnego poczucia odpowiedzialności. Należy także pamiętać, na co niestety rzadko zwracamy uwagę, że dziecko odpowiednio wcześniej uwrażliwione na podstawowe zasady bezpieczeństwa drogowego, będzie reagowało na sposób zachowania się na drodze innych osób, także swoich rodziców. Jego uwagi, zdziwienie, pytania z całą pewnością zniechęcą mamę, tatę-kierowcę do niebezpiecznego prowadzenia samochodu.

Początkowo wypadki drogowe traktowane były wyłącznie jako zdarzenia losowe, które towarzyszą przemieszczaniu się ludzi. Później zaczęto prowadzić badania naukowe, których wyniki miały przyczynić się do poprawy bezpieczeństwa ruchu drogowego.

W latach 70. XX wieku sądzono, że sytuacja się zmieni wraz z pojawieniem się coraz doskonalszych technicznie pojazdów. Ponieważ tak się nie stało, w latach 80. szczególnie znaczenie zaczęto przypisywać znajomości przepisów ruchu drogowego i to zarówno kandydatów na kierowców, jak i samych dzieci. Jednak doskonalenie aktów prawnych oraz uczenie przepisów również nie przyniosły spodziewanych efektów, ponieważ – jak to wykazały badania – znajomość zasad i przepisów ruchu drogowego nie jest równoznaczna z właściwym zachowaniem się na drodze.

W latach 90. minionego wieku bezpieczeństwo ruchu drogowego starano się poprawić poprzez rozbudowę i zwiększenie tzw. „przepustowości” dróg. Niestety, w konsekwencji przyczyniono się jeszcze do wzrostu liczby ofiar śmiertelnych.

Oprócz tego w prasie zaczęły pojawiać się publikacje nawołujące do rozpoczęcia edukacji dzieci w zakresie **wychowania komunikacyjnego**, czyli do „świadomie zorganizowanej działalności społecznej, głównie nauczycieli, ukierunkowanej na wywołanie zamierzonych zmian w osobowości, i związanej z tym profilaktyką. Celem miało być osiągnięcie bezpieczeństwa ruchu drogowego, a więc kompleksu zagadnień związanych z niczym niezagrażonym uczestnictwem w ruchu drogowym”⁴.

Od 1994 roku obowiązuje rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej zalecające wprowadzenie edukacji komunikacyjnej do szkół podstawowych. Równocześnie został opracowany ramowy program, pozwalający na dużą dowolność w doborze tematyki, a nawet w samym pojmowaniu pojęcia „edukacja komunikacyjna”. Takie stanowisko spowodowało wprawdzie uwzględnienie tematyki związanej z ruchem drogowym i bezpieczeństwem na drodze w tre-

³ Tamże.

⁴ B. Stefaniak, *Jak skutecznie poprawić stan bezpieczeństwa na drogach? Doświadczenia zagraniczne*, „Wychowanie Komunikacyjne” 1998, nr 2.

ściach różnych przedmiotów, niestety głównie na etapie edukacji zintegrowanej. Podstawowe wiadomości z zakresu edukacji komunikacyjno-drogowej mają charakter interdyscyplinarny i ich udział w nauczaniu dzieci powinien określać nauczycieli każdego przedmiotu. Tylko prawidłowo stosowana integracja zapewni uczniom wielostronne spojrzenie na treści kształcenia, pogłębi rozumienie otaczającej rzeczywistości, ułatwi przyswojenie zasad bezpiecznego poruszania się po drogach publicznych. Wydaje się także, że zastosowanie tekstu literackiego uatrakcyjni, przyspieszy proces nauczania, jeszcze bardziej zainteresuje i zachęci dzieci do dalszej pracy, a wiedza przekazywana za pomocą tekstu literackiego przyniesie widoczne rezultaty w postaci spadku liczby wypadków drogowych.

Metody, formy i środki edukacji komunikacyjno-drogowej

Żywiołowość, skłonność o zabawy, do ruchu to właściwości psychiczne dziecka w młodszym wieku szkolnym. Są to cechy wyzwalające równocześnie konieczność ekspresji dziecięcej, która warunkuje chęć do wysiłku. Wymaga to więc od nauczyciela zastosowania specyficznej i przemyślanej organizacji zajęć. Dziecko bowiem nie musi robić tego, co chce, ale powinno chcieć tego, co robi⁵.

Jednym z warunków tego rodzaju zaangażowania ucznia w procesie lekcyjnym jest stosowanie takich form, które odpowiadają motorycznym potrzebom dziecka i równocześnie angażują i wykorzystują w pełni jego intelektualne możliwości.

Dlatego, rozumiejąc formę jako „zewnątrzne warunki nauczania, a więc dobór uczniów, połączenie ich w grupę, współpracę grup i jednostek ze sobą, rodzaj zajęć oraz warunki miejsca i czasu pracy dydaktycznej”⁶, w edukacji komunikacyjno-drogowej wyróżniamy: zabawy, gry, wycieczki, spacer, spotkania, lekcje.

Podczas realizacji programu edukacji komunikacyjno-drogowej stosujemy m.in. następujące grupy metod:

- przykładu osobistego nauczyciela i innych dorosłych,
- porozumienia społecznego,
- obserwacji i pokazu,
- instruktażu,
- inscenizacji,
- pracy z tekstem,
- udostępniania dzieciom piosenek⁷.

Należy jednak pamiętać, aby nie nadużywać metod słownych, ponieważ uczniowie zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej głównie myślą w sposób konkretno-obrazowy, dlatego dokonywanie operacji myślowych wyłącznie na

⁵ J. Zborowski, *Rozwijanie aktywności twórczej dzieci*, Warszawa 1986, s. 37.

⁶ W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1987, s. 80.

⁷ E. Frątczak, J. Frątczak, *Edukacja komunikacyjno-drogowa uczniów klas I-III szkoły podstawowej. Poradnik dydaktyczny dla nauczyciela*, Warszawa 1995, s. 82.

podstawie metody słownej, w oderwaniu od konkretności, sprawia im duże trudności.

Natomiast na szczególną uwagę ze względu na dużą wartość wychowawczą zasługuje przykład osobisty nauczyciela i innych dorosłych, a także obserwacja jako metoda zawierająca elementy wielu innych i będąca tym samym źródłem wiedzy i kształtowania pojęć.

Środkami dydaktycznymi nazywamy przedmioty celowo przygotowane do zapewnienia optymalnych osiągnięć poznawczych i kształcących⁸.

Również do realizacji celów edukacji komunikacyjno-drogowej niezbędne są sprzęty i środki dydaktyczne.

Sprzęty można podzielić na:

- ogólne – stelaże, gabloty wystawowe, pojemniki, linki;
- zabawowe – różnokolorowe krążki, obręcze, modele samochodów;
- techniczne – tablice flanelowe, projektoskopy, komputery, telewizory;
- specjalistyczne – umundurowanie policjanta kierującego ruchem drogowym, modele środków komunikacji lądowej.

Do środków dydaktycznych zaliczamy:

- modele znaków i świetlnych sygnalizatorów drogowych,
- modele dróg,
- modele osiedli z uwzględnieniem dróg uczniów z domu do szkoły,
- sylwetki ludzi, drzew, zwierząt, pojazdów,
- filmy,
- foliogramy, zwłaszcza złożone,
- formy literackie: wiersze, piosenki, inscenizacje, zagadki, opowiadania o tematyce ruchu drogowego,
- gry, plansze, domina, zestawy kart,
- składane modele pojazdów samochodowych i urządzeń drogowych,
- książeczki z obrazkami do kolorowania.

Skuteczna praca dydaktyczno-wychowawcza z tekstem literackim przy realizacji edukacji komunikacyjno-drogowej

Jednym ze środków dydaktycznych edukacji komunikacyjno-drogowej zasługującym na szczególną uwagę, a naszym zdaniem niedocenianym i zbyt rzadko wykorzystywanym, jest tekst literacki, spełniający w zależności od formy, treści i sposobu wykorzystania następujące funkcje:

- poznawcze,
- ilustracyjne,
- kontrolne,
- motywacyjne.

Utwory literackie przemawiają do dzieci wszechstronnie, pozwalają przeżywać dokonania wielu ludzi, skłaniają do poddania się głoszonym poglądom, do

⁸ E. Stucki, *Techniczne środki dydaktyczne w pracy przedszkola*, Warszawa 1984, s. 9.

wysuwania z nich wniosków i wskazań. Wzbogacają własne doświadczenia dzieci, pozwalają także na nie wyraźnie patrzeć, wzbogacają przeżycia, umożliwiają porównania, poznawanie skutków różnorodnych działań, powoli budzą krytycyzm, przyczyniają się do kształtowania i utrwalania pożądanych postaw, nawyków i przyzwyczajzeń związanych z bezpiecznym zachowaniem się dziecka na drodze, zarówno w roli pieszego, pasażera, jak i kierowcy roweru.

Nauczyciel, dokonując wyboru tekstu literackiego, który będzie stanowił podstawę jego pracy, musi zwrócić uwagę na to, czy zawarte w nim informacje są zgodne z obowiązującym kodeksem drogowym oraz czy stanowią one poprawną formę artystyczną, będąc równocześnie źródłem wiedzy, jak i środkiem oddziaływania na sferę motywacyjną i emocjonalną dziecka.

Teksty literackie można wykorzystać w różnych formach zajęć z dziećmi, np. w zabawach, pogadankach, spacerach i wycieczkach, równocześnie stosując rekwizyty: modele znaków, pojazdów, rysunki, filmy dydaktyczne z serii „Drogą, dróżką i ścieżynką”.

Ważne jest także, aby przy odczytywaniu lub opowiadaniu tekstu stosować umiarkowane tempo mówienia i odpowiednie akcenty logiczne i symboliczne.

Nauczyciel ma do dyspozycji wiele tekstów literackich o treści komunikacyjno-drogowej, jednak dla celów edukacyjnych najbardziej wartościowe są te, które dotyczą bezpiecznego i kulturalnego uczestnictwa dzieci w ruchu drogowym, a równocześnie nie zastraszają dzieci jako aktualnych i potencjalnych uczestników ruchu drogowego.

Wiersze – pojęcie i zasady

Spośród wszystkich form tekstu literackiego na największą uwagę zasługuje wiersz jako jedna z form mowy wiązanej, szczególnie chętnie czytana przez dzieci i uczona na pamięć. Decydując się na wykorzystanie wiersza, nauczyciel powinien przede wszystkim zwrócić uwagę na sposób odczytywania utworu, ponieważ jego pierwsze oddziaływanie jest bardzo ważne, gdyż ten moment decyduje o ustosunkowaniu się ucznia do wiersza i wywiera zasadniczy wpływ na dalszą pracę.

Istnieją dwie zasadnicze formy czytania: ciche i głośne oraz trzy możliwości przy formie czytania głośnego: czytanie nauczyciela, czytanie poszczególnych uczniów, czytanie zbiorowe uczniów oraz czytanie z podziałem na role.

Należy także pamiętać, aby oprócz walorów estetycznych utwór dostosowany był do sytuacji, w jakiej chcemy go wykorzystać, do zainteresowań i potrzeb dzieci, aby nie przekraczał ich możliwości percepcyjnych i – co chyba najważniejsze – zawierał informacje poszerzające wiedzę uczniów oraz pobudzał ich do refleksji.

Przy pamięciowym opanowaniu przez dziecko utworu poetyckiego praca przebiega w trzech etapach:

- opracowanie tekstu od strony treści języka,
- przygotowanie recytacyjne,

– operowanie tekstem utworu w postaci recytacji lub inscenizacji⁹.

Przystępując do nauki na pamięć wiersza, najczęściej stosujemy metody: bezpośrednią, pośrednią i równoległą.

Metoda bezpośrednia polega na tym, że dziecko, bez możliwości wglądu w tekst, słucha wiersza wygłaszanego lub odczytanego przez osobę dorosłą. Potem w trakcie wygłaszanego coraz ciszej tekstu, dziecko powtarza go – na początku bezgłośnie, stopniowo głośnie, wreszcie bez pomocy, zaglądając do tekstu w razie potrzeby przypomnienia sobie słów.

Następnie przeprowadza się próby recytacji indywidualnych i zbiorowych przy pomocy korekty osoby dorosłej.

Natomiast **metodę pośrednią** stosujemy, gdy dziecko następnego dnia po opracowaniu wiersza, przypominając jego treść, ustala pod kierunkiem dorosłego zapis i uzasadnia zastosowanie wybranych znaków recytacyjnych. Tak przygotowany tekst odczytuje najpierw dorosły, a później dziecko. Po czym można przeprowadzić próby recytacji indywidualnych i zbiorowych.

Istotą **metody równoległej** jest to, że zarówno dziecko jak i nauczyciel w stosowanych we wstępie ćwiczeniach wykorzystują zwroty i wyrażenia użyte w wierszu przez autora. Po wywołaniu odpowiedniego nastroju i zwróceniu uwagi na istotne fakty nauczyciel wygłasza z pamięci lub odczytuje dzieciom wiersz.

Następnie uczeń czyta cicho parokrotnie tekst i zgłasza się do recytowania z pamięci.

Podstawowymi formami pracy ucznia z tekstem wiersza o tematyce ruchu drogowego są:

- podkreślenia w wierszu – wyrazów, zasad, zdań rozkazujących;
- odpowiedzi na pytania dotyczące treści wiersza;
- odpowiadanie na pytania zawarte w zwrotce wiersza;
- obserwowanie obiektów i zjawisk opisanych w wierszu;
- uzupełnienie tekstu wiersza własnym tekstem;
- ilustrowanie wiersza rysunkiem;
- wykonywanie pracy praktycznej opisanej w wierszu;
- wykonywanie doświadczeń związanych z treścią wiersza¹⁰.

Wiersz może stanowić także tekst piosenki oraz materiał do przygotowania inscenizacji, a także pewnej formy zagadek.

Zagadki – znaczenia i wykorzystanie

Rozwiązywanie zagadek daje dziecku wiele radości, a także możliwość wspólnej zabawy z rówieśnikami, rodzeństwem czy rodzicami. Równocześnie czytanie i rozwiązywanie zagadek przyczynia się do kształtowania jego poglądów, wzbogacania słownictwa, zapamiętywania podstawowych treści kształcenia. Zagadki pobudzają i kształtują pozytywną motywację do uczenia, mobili-

⁹ E. Frączak, J. Frączak, *Wiersze, inscenizacje, opowiadania, zagadki i piosenki w edukacji komunikacyjno-drogowej uczniów szkoły podstawowej. Wybór i opracowanie*, Bydgoszcz 1998, s. 8.

¹⁰ E. Frączak, J. Frączak, *Edukacja komunikacyjno-drogowa uczniów...*, dz. cyt., s. 87.

zują dziecko do własnych wypowiedzi, do tworzenia form plastycznych, przyczyniają się do współdziałania z innymi, a więc rozwijają te cechy, które są niezbędne dla bezpiecznego i kulturalnego uczestnictwa w ruchu drogowym.

Zagadki ze względu na różnorodność form dzielimy na: rysunkowe, tekstowe i tekstowo-rysunkowe. Natomiast biorąc pod uwagę sposób ich rozwiązywania, wyróżniamy: zagadki – teksty z lukami i zagadki – teksty bez luk.

Pełnią one także różnorodne funkcje:

- motywacyjne – wywołują zainteresowanie i zaciekawienie sytuacją na drodze, dlatego można je wykorzystać na początku lekcji w celu sformułowania problemu jako zadania badawczego;
- ilustracyjne – ponieważ są słownym odzwierciedleniem, opisem, źródłem informacji o znakach, sygnałach czy uczestnikach ruchu drogowego;
- kontrolne – można je zastosować zamiast pytań i zadań sprawdzających wiadomości, a także niektórych procesów psychicznych, czyli można je traktować również jako narzędzie pomiaru osiągnięć uczniów.

Nauczyciel wykorzystujący zagadki w trakcie zajęć powinien pamiętać o następujących zasadach ich rozwiązywania:

- przedmioty wybrane jako temat zagadki muszą być znane dziecku, a tekst musi być dla niego zrozumiały;
- stopień trudności zagadki ma mobilizować dziecko do szukania rozwiązania drogą logicznego kojarzenia;
- liczba przedmiotów wybranych do rozwiązania powinna być uzależniona od wieku i stopnia rozwoju dziecka;
- teksty zagadek należy wygłaszać w sposób ciekawy i zrozumiały dla dziecka;
- w przypadku udzielenia nieprawidłowej odpowiedzi należy cierpliwie prowadzić dziecko na pożądaną rozwiązanie;
- należy wdrażać dzieci do podawania odpowiedzi razem z uzasadnieniem (ta zasada obowiązuje szczególnie zagadki dotyczące ruchu drogowego).

Reasumując, ciekawe pod względem treści i formy zagadki stanowią doskonały środek do kształtowania procesów motywacyjnych, poznawczych, działaniowych i emocjonalnych dzieci. Mogą też być wykorzystywane dla różnych celów edukacyjnych w ogniwach zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych.

Opowiadania – i ich rola w przekazywaniu uczniom wiadomości

Istotę opowiadania stanowi akcja, rozumiana jako zespół wydarzeń, które następują po sobie w pewnej kolejności czasowej i które pozostają ze sobą w stosunku przyczynowo-skutkowym¹¹.

Opowiadanie przedstawia działanie i przebieg czynności oraz zdarzeń z zachowaniem ich następstwa, chronologii i z uwzględnieniem związków zachodzących między nimi. Jego wartość zależy od treści, formy i poziomu arty-

¹¹ J. Kulpa, R. Więckowski, *Metodyka nauczania języka polskiego w klasach początkowych*, Warszawa 1983, s. 39.

stycznego. Nie może być ani rozwlekłe, ani zbyt krótkie, jego zasadniczą własnością powinno być: żywość, tempo i barwa¹². Powinno być oparte na osobistych przeżyciach ucznia i wydarzeniach z jego domowego czy szkolnego środowiska. Opowiadanie nie wymaga wyszukanych tematów ani stwarzania sztucznych sytuacji. Dla uczniów więc szczególnie wartościowe są te, które zawierają zdarzenia z życia, w których oni sami biorą udział, które rozbudzają ich zainteresowania, pozwalają rozwijać ich osobowość.

Uczeń, który tworzy opowiadanie musi uwzględnić kilka zasad struktury tej formy wypowiedzi, tj. wstęp, rozwinięcie i zakończenie. Dlatego, gdy zdarzenia występują w porządku chronologicznym, uczeń powinien najpierw przedstawić sytuację przed zdarzeniem, następnie opisać jej przebieg i skutki, a na końcu przedstawić wnioski lub refleksje.

Ze względu na źródła treści opowiadań można wyróżnić następujące opowiadania:

- opowiadanie na podstawie przeżyć i doświadczeń dziecka;
- opowiadanie na podstawie cyklu obrazków, pojedynczych obrazków, lektury, filmów, audycji radiowych i telewizyjnych, przedstawień teatralnych itp.

Zarówno opowiadanie, jak i inne formy wygłoszone na podstawie przeżyć i doświadczeń oraz tworzenie jako ciąg dalszych losów bohaterów lub inne zakończenia utworów są opowiadaniem twórczymi, którym przypisuje się dużą wartość, które kształcą, a zwłaszcza pobudzają wyobraźnię i myślenie dzieci.

Uogólniając, opowiadanie umożliwia uczniom kształcenie, doskonalenie i bogacenie pięknego języka literackiego, rozwija ich wyobraźnię i fantazję. Różnorodność tematyki dziecięcych opowiadań oddziałuje wychowawczo i staje się świetną okazją do krytycznej oceny siebie i innych występujących tam postaci, wyciągnięcia wniosków i snucia refleksji, co jest szczególnie pożądane, ważne i przydatne w realizacji programu edukacji komunikacyjno-drogowej.

Inscenizacja – jako bezpośrednia forma pracy nauczyciela z uczniami

Inscenizacja jako jedna z form pracy nauczyciela wychowawcy z dzieckiem w wieku wczesnoszkolnym jest nie tylko atrakcyjnym i motywacyjnie uzasadnionym sposobem oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych, lecz także jednym z wielu czynników mających wpływ na wzbogacanie osobowości dziecka, dając mu pełnię poznania różnych wartości moralno-estetycznych i przeżyć emocjonalnych, a więc także wzorów zachowania się¹³ w bezpiecznym i kulturalnym uczestnictwie w ruchu drogowym.

Odpowiednio przygotowana i przeprowadzona inscenizacja daje więc uczniom duże korzyści. Przede wszystkim jest wyrazem przeżycia utworu, które nie ogranicza się tylko do zrozumienia sensu całości, lecz sięga daleko głę-

¹² D. Czełakowska, *Twórczość a kształcenie języka dzieci w wieku wczesnoszkolnym*, Kraków 1996, s. 100.

¹³ J. Awgulowa, W. Świętek, *Inscenizacje w klasach początkowych*, Warszawa 1985, s. 5.

biej. Polega ono bowiem na poznaniu osób występujących w utworze, nawiązaniu z nimi bliższej znajomości, która umożliwia zrozumienie motywów ich działania, stanów, jakie przechodzą. Polega ona na psychicznym udziale w przedstawionych wypadkach i odgrywaniu w nich nie tylko biernej roli statysty, ale też współtwórcy. Przeżywanie utworu to wczucie się w jego treść, to psychiczne, ewentualnie też fizyczne uczestnictwo w wydarzeniach realnych lub zmyślonych, które umożliwia bardziej precyzyjną, często krytyczną ocenę postępowania bohatera. Czytanka czy wiersz z pewnością nie odcisną tak głębokich śladów i obrazów w psychice dziecka, nie zostawią tak trwałych doznań.

Ponadto twórcze przygotowywanie i realizowanie ról przyczyniają się do kształcenia u uczestników odpowiedzialności indywidualnej i zbiorowej, czyli niezbędnego elementu kultury uczestnictwa w ruchu drogowym. Również z punktu widzenia procesu nauczania i uczenia się praca nad tekstem inscenizacji ma duże znaczenie dla korelacji międzyprzedmiotowej i możliwości zaangażowania wszystkich uczniów bez względu na ich różnicowane zainteresowania.

Inscenizacja wpływa wszechstronnie kształcąc. Rozwija spostrzegawczość, zmusza do zajmowania się drobnymi, pozornie mało znaczącymi sprawami, które często z kolei rzucają zupełnie inne światło na jej bohaterów, zdarzenia, w których uczestniczą, kształci rozumowanie, ukazując związek wypadków: rozwija wyobraźnię, słownictwo dzieci, każąc dobierać słowa w danej sytuacji najbardziej odpowiednie, rozwija krytycyzm, zmuszając do wyboru spośród różnych propozycji tych najbardziej właściwych, wreszcie daje podstawy do podejmowania właściwych decyzji, czyli przyczynia się do wyrabiania postaw mających ogromne znaczenie dla edukacji komunikacyjno-drogowej.

Zasadnicza praca nad przygotowaniem inscenizacji powinna przebiegać w następujących etapach:

- zapoznanie uczniów z treścią utworu lub utworów literackich;
- analiza treści utworu i wyodrębnienie w nim scen;
- ocena zachowania postaci w celu doboru ról;
- wykonanie lub zgromadzenie rekwizytów;
- przygotowanie elementów dekoracji sceny i kostiumów dla poszczególnych postaci;
- ćwiczenia w uczeniu i odgrywaniu ról;
- montaż sceny i jej dekorowanie;
- realizacja inscenizacji.

Przygotowując inscenizację, można wykorzystać również tradycje teatrów cieni – chińskiego i hiszpańskiego. Do wywołania tego pięknego zjawiska niezbędne są trzy elementy:

- ekran – np. drewniana rama z naciągniętym białym płótnem, białą podszewką lub kalką techniczną bądź po prostu prześcieradło rozwieszony między drzewami;
- źródło światła – najlepsze jest światło elektryczne, a największy efekt uzyskamy, stosując reflektory, dla podkreślenia nastroju dobrze jest przesłaniać

lampkę kolorowym szkłem lub celofanem, duże usługi może oddać również projektor lub rzutnik;

– lalki – proponuje się wykorzystać lalki łatwe do wykonania, czyli lalki płaskie, witrażowe, wykonane z tektury, podklejone kolorową bibułą i umocowane na listewkach, można oczywiście zastąpić lalkę aktorem – dzieckiem.

Aby wzmocnić wychowawcze efekty osiągnięte dzięki inscenizacji, należy powtarzać je kilkakrotnie, tzn. prezentować inscenizację w swojej klasie, w klasie równoległej, rodzicom na zebraniach itp. W ten sposób rozszerzają się kręgi społecznego oddziaływania, ożywia się wyobraźnia i myślenie, przyspiesza rozwój umysłowy i społeczny zarówno uczestników, jak i odbiorców inscenizacji.

Zakończenie

Każdego roku nasze społeczeństwo ponosi ogromne straty nie tylko moralne, ale też materialne z powodu wypadków drogowych, a przecież śmierć na drodze nie musi być nieunikniona. Można jej skutecznie przeciwdziałać, wymaga to jednak mobilizacji całego społeczeństwa, a szczególnie nauczycieli. Poprzez dobrą edukację, wykorzystującą dorobek dydaktyczny pokrewnych dyscyplin, uwzględniającą korelację międzyprzedmiotową i wewnątrzprzedmiotową oraz biorąc pod uwagę akcje edukacyjne prowadzone przez inne instytucje, nauczyciel może dać szansę dziecku uniknięcia zagrożeń, a tym samym dobrego startu w dorosłe życie¹⁴.

Mam nadzieję, że już wkrótce prawidłowo realizowany program edukacji komunikacyjno-drogowej w zintegrowanej edukacji wczesnoszkolnej przyniesie spodziewane rezultaty, tzn. społeczeństwo będzie wyedukowane w zakresie dydaktyki ruchu, kultury komunikacyjnej i współżycia na drodze. Na podkreślenie zasługuje fakt, że temu zadaniu może sprostać jedynie nauczyciel klas początkowych, który dysponuje bogatym materiałem, różnorodnymi treściami, formami organizacyjnymi i metodami nauczania – nauczy dzieci podstawowych zasad poruszania się po ulicy, umiejętnego przekraczania jezdni, kulturalnego korzystania ze środków komunikacji publicznej. Wyjaśni, czym jest ruch drogowy, jakie niesie zagrożenia, ale też korzyści, wyjaśni, jak unikać pułapek znajdujących się na drodze, nauczy samokontroli, właściwych i prawidłowych nawyków na ulicy.

Bibliografia

- Awgulowa J., Świątek W., *Inszenizacje w klasach początkowych*, Warszawa 1985.
Czelakowska D., *Twórczość a kształcenie języka dzieci w wieku wczesnoszkolnym*, Kraków 1996.

¹⁴ P. Kowolik, *Proces edukacji drogowej w nauczaniu początkowym*, „Życie Szkoły” 1984, nr 9.

- Frątczak E., Frątczak J., *Edukacja komunikacyjno-drogowa dzieci w wieku przedszkolnym*, Bydgoszcz 2009.
- Frątczak E., Frątczak J., *Edukacja komunikacyjno-drogowa uczniów klas I–III szkoły podstawowej. Poradnik dydaktyczny dla nauczyciela*, Warszawa 1995.
- Frątczak E., Frątczak J., *Wiersze, inscenizacje, opowiadania, zagadki i piosenki w edukacji komunikacyjno-drogowej uczniów szkoły podstawowej. Wybór i opracowanie*, Bydgoszcz 1998.
- Frątczak J., Rona M., *Rowerem bezpiecznie*, Bydgoszcz 2009.
- Kowolik P., *Proces edukacji drogowej w nauczaniu początkowym*, „Życie Szkoły” 1984, nr 9.
- Kulpa J., Więckowski R., *Metodyka nauczania języka polskiego w klasach początkowych*, Warszawa 1983.
- Okoń W., *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1987.
- Stefaniak B., *Jak skutecznie poprawić stan bezpieczeństwa na drogach? Doświadczenia zagraniczne*, „Wychowanie Komunikacyjne” 1998, nr 2.
- Stucki E., *Techniczne środki dydaktyczne w pracy przedszkola*, Warszawa 1984.
- Zborowski J., *Rozwijanie aktywności twórczej dzieci*, Warszawa 1986.